

Lek på naturligt vis

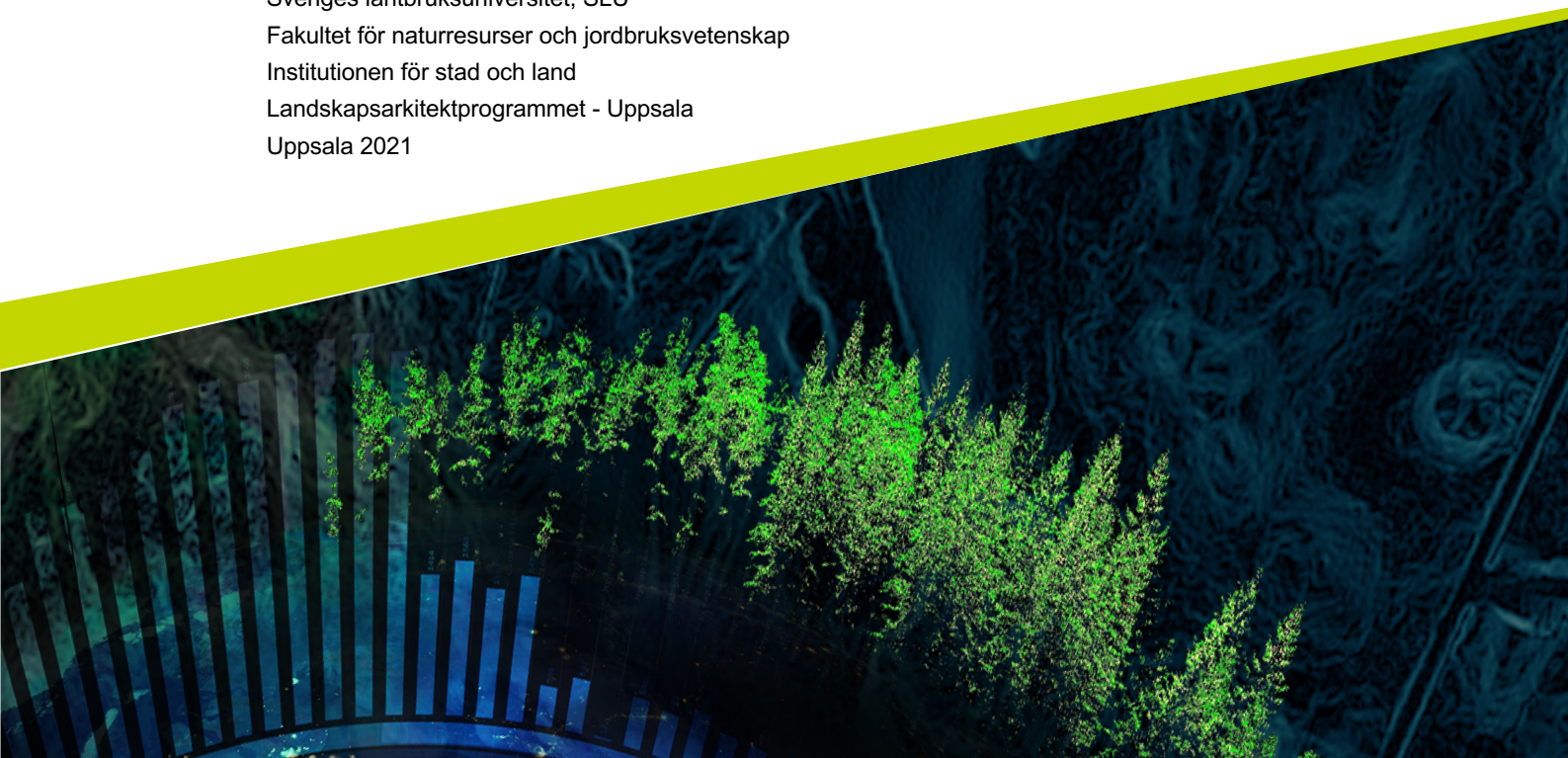
– Ett gestaltungsförslag för en förskolegård
baserat på teorin om affordances

---

*Play naturally - a design proposal for a preschool yard based on the theory
of affordances*

Peter Hamlén

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2021

Lek på naturligt vis – ett gestaltungsförslag för en förskolegård baserat på teorin om affordances

Play naturally - a design proposal for a preschool yard based on the theory of affordances

Peter Hamblén

Handledare: Cristián Alarcón Ferrari, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Examinator: Malin Eriksson, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0861

Program/utbildning: Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2021

Upphovsrätt: Alla bilder i arbetet används med erforderliga tillstånd.

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: affordances, lek, utomhuslek, barn, barns utveckling, naturkontakt, förskola

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här:

<https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Svenska städer byggs allt tätare med motiveringen att uppnå den kompakta hållbara staden. En grupp som har litet inflytande över stadsplaneringsfrågor är barn vilket gör dem beroende av vuxna i utformningen av deras utemiljöer. En sådan miljö är förskolegården. Idag är det vanligt att nya förskolor byggs i bottenplan på bostadshus med trånga förskolegårdar försedda med lekredskap och gummiastfalt. Dessa har kritiserats för att vara enformiga i sin utformning och ostimulerande för barnens personliga utveckling. Ett potentiellt sätt för att skapa mer variationsrika förskolegårdar är att använda Gibsons teori om affordances. Teorin härstammar från psykologin och syftar på de möjligheter en miljö eller ett objekt erbjuder i mötet med en individ. Syftet med uppsatsen är att utifrån teorin om affordances ta fram ett gestaltungsförslag över en förskolegård som gynnar barns personliga utveckling genom rika lek- och naturupplevelser. För att besvara frågeställningen genomförs en litteraturstudie av akademiska artiklar gällande lekens betydelse för barns utveckling samt aspekter hos lekmiljöer som tillgodoser barnens behov. Slutsatser från litteraturstudien utgör den evidensbaserade grund som gestaltungsförslaget bygger på. Resultatet är en förskolegård med rik vegetation, varierad topografi, rumsindelning och lösa lekmaterial. Affordances får anses vara en effektiv teori i utformningen av variationsrika lekmiljöer då den skapar förutsättningar för lek på barnens egna villkor istället för att platsen bestämmer det åt dem.

Nyckelord: affordances, lek, utomhuslek, barn, barns utveckling, naturkontakt, förskola, lösa föremål

Abstract

All around Sweden, densification is taking place as a means of developing sustainable cities. One particular group in society that has little influence over decisions regarding city planning is children which puts a responsibility on adults in the shaping of children's outdoor environments. The preschool yard is one such outdoor environment. Many contemporary preschools are built on the lower floor of residential buildings and because of the restricted space the preschools yards are often small in size and dominated with play equipment and rubber surfacing. These playgrounds have been criticized for being the result of parental fear of injuries and maintenance reasons instead of accommodating for children's needs. One potential way of creating more dynamic preschool yards is by using Gibson's theory on *affordances*. Affordances are the possibilities that the environment or an object offers the individual and it can have multiple uses depending on children's perception of what that could be. By using the theory on affordances, this thesis purpose is to present a design proposal for a preschool yard that benefits children's personal development by offering rich play- and nature experiences. Using relevant scholarly literature as a foundation, the result is a preschool yard with rich vegetation, varied topography, different play spaces and an abundance of loose materials for use in play. Affordances can be considered useful in designing versatile play environments as it gives children the freedom to develop their own play experiences based on their imagination, rather than play being determined for them by play equipment and adults.

Keywords: affordances, play, outdoor play, children, child development, contact with nature, preschool, loose parts

Innehållsförteckning

1. Inledning	11
1.1. Syfte och frågeställning	12
1.2. Avgränsning	12
1.3. Begreppsdefinition - lek	13
2. Teoretiskt perspektiv - affordances.....	14
3. Metod.....	16
3.1. Litteraturstudie.....	16
3.2. Platsbesök	17
3.3. Gestaltning	17
4. Bakgrund.....	20
4.1. Lekens betydelse för barns utveckling	20
4.1.1. Den livsviktiga leken	20
4.1.2. Olika former av lek.....	21
4.1.3. Leka utomhus	21
4.2. Förskolegårdens utformning.....	22
4.2.1. Lösa material - bara fantasin sätter gränserna	22
4.2.2. Vegetation - naturkontakt och sinnesupplevelser	22
4.2.3. Topografi - varierad terräng	23
4.2.4. Rumsskapande egenskaper - zonerings	24
4.3. Programpunkter.....	25
4.4. Ulleråker	26
4.5. Uträkning av förskolegårdens lekyta	27
5. Resultat - Gestaltungsforlag av Tallkottens förskola	28
5.1. Äventyrslandet.....	30
5.2. Gläntan	30
5.3. Byggplatsen.....	31
5.4. Trädgården.....	32
5.5. Pergolan	32
5.6. Lek för dom mindre	33

5.7.	Lekredskap.....	33
6.	Analys.....	34
6.1.	Risk för skador	34
6.2.	Tillgänglighet	35
6.3.	Lösa material och skötsel.....	35
6.4.	Förskolegårdens storlek	36
7.	Diskussion	37
7.1.	Metoddiskussion.....	37
7.2.	Kritik av affordances.....	38
7.3.	Hållbar stadsutveckling	38
7.4.	Slutsats.....	38
7.5.	Vidare studier	39

Figurförteckning

Figur 1. Karta över var Tallkottens förskola är lokaliserad i Uppsala.....	26
Figur 2. Illustrationsplan över Tallkottens förskola.....	29
Figur 3. Perspektivbild av byggplatsen.....	31

1. Inledning

För att möta utmaningarna med de globala klimatförändringarna har Sverige skrivit under de Globala målen för hållbar utveckling (UNDP 2020). Det är totalt 17 mål där ett av dem är *hållbara städer och samhällen* som innebär att städer och bosättningar ska bli inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara (UNDP 2021). I Sverige har förtätning av städer blivit synonymt med hållbarhet (Boverket 2016). Drivkraften bakom denna utveckling är en ständigt växande befolkning och idén om den kompakta hållbara staden (Mårtensson 2004). Argument för att bygga tätt inkluderar att dyrbar natur- och åkermark i stadens utkanter inte behöver exploateras, det minskar invånarnas bilberoende samt länkar ihop olika delar av staden och minskar risken för segregation och utanförskap (Boverket 2016). Förtätning är inte utan sina utmaningar då det innebär att grönytor ofta blir bebyggda, att höga bostäder skapar skuggiga och blåsiga innergårdar samt att höga markpriser kan leda till sociala ojämlikheter och gentrifiering (ibid.).

En grupp som ofta förbises i planeringen av den täta staden är barn (Barnombudsmannen 2014). Barn saknar en egen röst inom stadsplanering och förlitar sig på att vuxna skapar utemiljöer som gynnar deras behov (ibid.). När förtätning äger rum i redan tätbebyggda områden riskerar ytor där barn kan umgås och leka att försvinna (Beckman 2018). Lösningen blir ofta att barn hänvisas till programmerade lekplatser med fasta lekredskap och gummiasfalt (ibid.). Denna typ av lekplatser har gett upphov till termen *KFC-lekplats*, vilket står för *kit* (redskap), *fence* (staket), och *carpet* (gummimatta) (Woolley 2007). Dessa ”snabbmatslekplatser” har kritiserats för att vara enformiga och inte stimulera barnens motoriska, kognitiva och sociala utveckling (Woolley 2007; Beckman 2018). Trots denna kritik är programmerade lekplatser en vanlig syn i offentliga parker och på förskolegårdar idag (ibid.).

Exploatering av grönområden för att göra plats för bostäder och en minskad rörelsefrihet på grund av skjutsande föräldrar bidrar till att begränsa barns möjlighet att utforska naturen i sin omgivning (Mårtensson 2004; Beckman 2018). För många barn utgör därför förskolegården en viktig plats där de kommer i kontakt med naturen på en daglig basis (Mårtensson et al. 2011). I *Läroplan för förskolan* (Skolverket 2018) är det inskrivet att ”utbildningen ska ge barn möjlighet att

tillägna sig ett ekologiskt och varsamt förhållningssätt till sin omgivande miljö och till natur och samhälle” (Skolverket 2018:5). Trots att läroplanen erkänner betydelsen av att barn får uppleva naturen blir det allt vanligare att det anläggs förskolegårdar som saknar naturliga inslag som träd och buskar (Woolley 2007; Beckman 2018). Det ligger i allmänhetens intresse att barn får positiva naturupplevelser i en tidig ålder för att uppnå ett hållbart samhälle, eftersom det är barnen som kommer förvalta planeten när de blir vuxna.

Affordances är ett begrepp som förekommer i flera vetenskapliga studier angående barns lekmiljöer (Beckman 2018; Flannigan & Dietze 2018; Fjørtoft 2004). Begreppet myntades av psykologen James Gibson (2014) på 70-talet och innebär att när en individ exponeras för ett objekt eller den omgivande miljön så ger det upphov till unika användningsområden och beteenden. Enligt teorin skapar lekplatser som kretsar kring en samling av lekredskap mindre förutsättningar till affordances eftersom de har ett mer begränsat användningsspektrum än vad omprogrammerade lekmiljöer har (Beckman 2018; Flannigan & Dietze 2018). Den flexibilitet och möjligheter som affordances medför är en anledning varför det anses vara ett användbart begrepp i utformningen av lekmiljöer (ibid.).

1.1. Syfte och frågeställning

Syftet med arbetet är att få en bättre förståelse för hur man kan skapa en förskolegård som främjar barns personliga utveckling och stärker deras relation till naturen. Undersökningen utförs med hjälp av en teori inom psykologin och ska utgöra ett underlag för ett gestaltungsförslag över hur en sådan förskolegård skulle kunna se ut. Förhoppningen är att detta arbete kan inspirera landskapsarkitekter och andra yrkesgrupper att skapa mer variationsrika och utvecklande lekmiljöer. Den fråga som ämnas besvaras i uppsatsen är följande:

Hur kan en förskolegård gestaltas med hjälp av Gibsons (2014) teori om affordances?

1.2. Avgränsning

Denna studie fokuserar på barn som går i förskola och deras förutsättningar för lek och naturkontakt. Detta beslut har fattats av olika anledningar. För det första ger det arbetet ett tydligt fokus jämfört med om fler åldersgrupper hade studerats. Givet skrivprocessens begränsade tidsram hade det blivit en för stor uppgift att inkludera flera åldersgrupper. För det andra anses ett effektivt tillvägagångssätt för ökad naturkontakt vara att ge särskild uppmärksamhet till de platser som finns i barns

nära omgivning där de spenderar mycket tid, och förskolan är en sådan plats (Mårtensson et al. 2011). Hela 85% av alla barn i Sverige mellan ett och fem år är inskrivna inom förskoleverksamheten, där de i genomsnitt spenderar 30 timmar i veckan (Skolverket 2019). Förskolor har därför en möjlighet att erbjuda barnen rika lek- och naturupplevelser. För det tredje anses förskoleåren vara en särskilt viktig period för att barn ska utveckla en positiv relation till naturen, vilket har betydelse för hur de värdesätter natur- och miljöfrågor i vuxen ålder (Kemple et al. 2016).

I ett tidigt skede av arbetet med uppsatsen övervägdes observationsstudier som en potentiell metod. Den tänkta studien hade då utförts genom att besöka en förskolegård som domineras av lekredskap respektive en förskolegård med naturkaraktär. Förhoppningen var att dessa observationer hade påvisat att barn leker på olika sätt beroende på typen av lekmiljö, och på så vis bekräfta teorin om affordances. I slutändan valdes denna metod bort på grund av den rådande covid-19-pandemin eftersom observationsstudier med stor sannolikhet hade inneburit kontakt med främmande människor och därmed utgjort en potentiell smittorisk.

1.3. Begreppsdefinition - lek

Det här arbetet kommer undersöka och använda sig av begreppet lek med en inriktning på barn i förskoleåldern 1–5 år. Det existerar ingen definitiv beskrivning av vad lek är utan olika forskare beskriver aktiviteten på olika sätt. I denna uppsats används psykologen Peter Grays (2008) definition av lek som han har brutit ner i fem delar:

1. Play is self-chosen and self-directed.
2. Play is activity in which means are more valued than ends.
3. Play has structure, or rules, which are not dictated by physical necessity but emanate from the minds of the players.
4. Play is imaginative, non-literal, mentally removed in some way from “real” or “serious” life.
5. Play involves an active, alert, but non-stressed frame of mind.

2. Teoretiskt perspektiv - affordances

I den här kandidatuppsatsen kommer begreppet *affordances* användas. Begreppet myntades under 70-talet av psykologen James Gibson och syftar på de möjligheter en miljö eller ett objekt erbjuder i mötet med en individ (Gibson 2014). Affordances är unika och skiljer sig mellan olika barn och en utomhusmiljö kan ha flera användningsområden beroende på vilka aktiviteter miljön bjuder in till (ibid.). Även barnets egna förutsättningar som kroppsstorlek, styrka, fantasi, mod, och rädsla påverkar i vilken form affordances uttrycker sig (Sandseter 2009). Exempelvis kan en gren uppfattas som ett svärd eller en spade att gräva med, ett träd någonting att klättra i eller ett tak att ta skydd under (Flannigan & Dietze 2018). Ju enklare ett föremål är i sin form och utseende desto fler ändamål kan barn använda dem för (Beckman 2018).

Gibson (2014) argumenterar för att andra personer kan skapa eller begränsa barns affordances (Gibson 2014). Barns uppfattning av sin omgivning är i regel inte lika begränsad som den är hos vuxna (Beckman 2018). Här kan det uppstå en konflikt då vuxna ofta blir irriterade när barn använder någonting på ”fel sätt”, som när barn klättrar upp och sitter på taket av en lekstuga eller går balansgång på ett staket. Barns möjlighet att fritt röra sig från en form av lek till en annan utan att vuxna lägger sig i är en förutsättning för att affordances ska förverkligas (ibid.).

Inom barndomsforskning är det de affordances som uppstår när barnet kommer i kontakt med en miljö eller objekt som är intressant, oavsett platsens eller objektets ursprungliga syfte (Hammarsten 2020). Enligt Gibson (2014) så erbjuder naturbaserade lekmiljöer en större variation av aktiviteter hos barn än vad programmerade lekplatser med lekredskap gör (Gibson 2014). Affordances anses därför vara viktigt att beakta i arbetet med barns lekmiljöer för att skapa variationsrika lekupplevelser (Sandseter 2009; Beckman 2018).

I det här arbetet används affordances i kontexten av barns lek i den naturbaserade förskolegården och dess många möjligheter till rika lek- och naturupplevelser. Affordances i form av vegetation och annat naturmaterial som förekommer på den naturbaserade förskolegården anses kunna lägga grunden för en långvarig relation mellan barnen och naturen. Teorin om affordances löper som en röd tråd genom

hela uppsatsen. I bakgrunden används begreppet för att identifiera aspekter i barns lekmiljöer som erbjuder höga respektive låga möjligheter till affordances. Sedan utgör affordances inspirationen för att ta fram ett gestaltungsförslag av en förskolegård med rika lek- och naturupplevelser. Avslutningsvis kommer affordances betydelse för barns personliga utveckling samt miljöengagemang att diskuteras.

3. Metod

I denna uppsats har en kombination av metoder använts för att komma fram till arbetets resultat: nämligen litteraturstudie, platsbesök samt gestaltning och dess tillhörande designprocess. Gemensamt för valet av metoder var att de skulle inspirera till lösningar på frågeställningen och på olika sätt bidra till att framställa ett gestaltungsförslag. Nedan följer en redogörelse för respektive delmetod.

3.1. Litteraturstudie

Den kvalitativa studien av vetenskapliga artiklar har en central roll i den här kandidatuppsatsen då den utgör den evidensbaserade grunden som gestaltungsförslaget baseras på. Genom att basera gestaltningen på slutsatser från vetenskaplig litteratur stärks uppsatsens akademiska trovärdighet och minimerar risken för att arbetet blir mer likt ett ovetenskapligt gestaltungsförslag. Insamlingen och läsningen av vetenskaplig litteratur ägde främst rum under kursens första fem veckor men kompletterades med ytterligare material under arbetets gång i samband med att uppsatsens syfte utvecklades.

Litteraturstudien har delats upp i två delar, lekens betydelse för barns utveckling och förskolegårdens utformning, vilka tillsammans utgör delar av uppsatsens bakgrund. Lärdomar från litteraturstudien konkretiserades sedan i fem programpunkter som går att läsa under rubrik 4.3. För att hitta relevant forskning i form av vetenskapliga artiklar, böcker, avhandlingar och rapporter har databaserna Scopus och Google Scholar använts. Genom att leta upp källor som tidigare studentarbeten och vetenskapliga publikationer refererat till var det möjligt att använda primärkällor i uppsatsen. Sökord som använts för att hitta relevant vetenskapligt material är bland annat: affordances, lek, utomhuslek, barn, barns utveckling, naturkontakt och förskola.

3.2. Platsbesök

Under arbetet med uppsatsen har platsbesök gjorts på en utvald plats i Ulleråker, Uppsala. Platsbesök ansågs lämpligt i arbetet med uppsatsen då det blev möjligt att applicera insikter från litteraturstudien på verkligheten samt vara en källa till inspiration till gestaltningen. Området ligger intill en bilväg och innefattar lika stora delar platt gräsmark som kuperad naturmark. Med naturmark menas naturmiljöer som ligger i anslutning till tätortsområden (Boverket 2020a), i detta fall i form av en skogsdunge bestående av framförallt tall, gran och björk samt varierande former av sly. Valet att utgå från den befintliga naturen i gestaltningen av förskolegården får stöd av Mårtensson som menar att ”naturmarkskaraktären, både som idé och faktisk miljö, är en bra utgångspunkt om man vill skapa en lekmiljö” (Mårtensson 2004:134). Mer information om Ulleråker presenteras i kapitel 4.4.

Platsen valdes delvis på grund av Uppsala kommuns (2016) planer på att förtäta bebyggelsen i Ulleråker. I kommunens planprogram över området framkommer det att denna plats har valts ut som ett potentiellt läge att anlägga en ny förskola på. Däremot finns det inte någon bestämd detaljplan för hur förskolan ska se ut och på så vis var det möjligt att basera en gestaltning på platsen utan att den påverkades av ett existerande förslag. Dessutom underlättade Ulleråkers geografiska närhet till centrala Uppsala för resor till och från platsen och för att besöka området flera gånger.

3.3. Gestaltning

Uppsatsens resultat består av ett gestaltungsförslag av en förskolegård i form av en illustrationsplan och en perspektivbild. Gestaltning har valts som metod för att visualisera hur en förskolegård efter Gibsons teori om affordances kan se ut, med förhoppningen att inspirera landskapsarkitekter att se värdet med att skapa miljöer med rika lek- och naturupplevelser. Utformningen av förskolegården utgår från de fem programpunkter som är en konkretisering av litteraturstudien.

I framställningen av gestaltungsförslaget har designprocessen använts som metod. I boken *Att skapa det tänkta* (2016) beskriver författaren Jadwiga Krupinska designprocessen som en icke-linjär process där analys och lösningar inte existerar skilda från varandra utan förekommer samtidigt under hela arbetets gång. Vidare skriver hon att designers analyserar under designprocessens samtliga faser och att idéer på lösningar kommer i ett tidigt stadie (ibid.). Arbetet med att ta fram uppsatsens gestaltungsförslag var en sådan icke-linjär process där både problemformuleringen och designlösningar ständigt sågs från nya infallsvinklar. Idéer till förskolans design kom redan i arbetets tidigaste skeden under läsningen

av den vetenskapliga litteraturen. Litteraturens innehåll inspirerade till potentiella lösningar på arbetets problemformulering och för att spara dessa idéer för framtida bruk var skissandet ett användbart verktyg.

Det var under det första platsbesöket i Ulleråker som designprocessen tog fart på riktigt. Under besöket var det möjligt att med hjälp av insikter från litteraturstudien visualisera hur platsen skulle kunna utvecklas. Förutsättningarna på platsen medförde olika utmaningar och möjligheter. Exempelvis sågs den kuperade naturmakten som både en tillgång och ett hinder medan den öppna gräsmattan var en blank kanvas med stor utvecklingspotential. För att ha material att jobba vidare med dokumenterades platsen med hjälp av snabba skisser och fotografering.

Besöket i Ulleråker inspirerade valet att använda ett organiskt formspråk i gestaltningen. Organiska former ansågs skapa en harmoni mellan design och natur samtidigt som det bildade en kontrast mot den omgivande bebyggelsens strikta former. Valet av formspråk passade dessutom bra ihop med lärdomar från litteraturstudien angående samspelet mellan affordances och omprogrammerade former av lek. De organiska formerna går bland annat att skåda i gestaltungsförslagets meandrande gångstråk och varierade topografi.

En viktig del under designprocessen var att skapa ett underlag att basera gestaltningen på eftersom gestaltungsförslaget inte utgår från en befintlig förskola utan är påhittad av författaren. Beslutet att skapa en egen förskolegård fattades av tidsbesparande skäl och för att det upplevdes som säkrare under den rådande covid-19-pandemin. Åtgärder har vidtagits för att gestaltningen skall upplevas som trovärdig och för att stärka dess relevans som potentiell inspiration för framtida förskolegårdar. Dessa åtgärder beskrivs under rubrik 4.5.

Det gjordes flera utkast över förskolegårdens utformning och skisserna växlade mellan att vara helt fria i tanken till att vara mer rationella efter vad som var möjligt att genomföra på platsen. Den frihet som gestaltning som metod medför innebar att olika förslag på lekmiljöer efter teorin om affordances kunde testas. Samtidigt fungerade litteraturen som ett ramverk att förhålla sig efter och upplevdes inte som en begränsning utan snarare ytterligare en källa till inspiration. Till slut resulterade designprocessen i ett förslag som ansågs kombinera litteraturen, platsens förutsättningar och det valda formspråket på bästa sätt. Förslaget renritades med hjälp av Photoshop och den slutliga versionen i form av en illustrationsplan och perspektivbild återfinns i kapitel 5.

4. Bakgrund

I denna uppsats är bakgrunden uppdelad i fem övergripande delar som tillsammans utgör den grund som gestaltungsförslaget baseras på. De två första delarna har sammanställts utifrån en litteraturstudie av vetenskapliga publikationer som ansetts vara relevanta för att besvara uppsatsens frågeställning. Den tredje delen är en konkretisering av litteraturen i form av fem programpunkter som används som ett ramverk i gestaltningen av förskolegården. Den fjärde delen är en kort beskrivning av Ulleråker och kapitlet avslutas med en redogörelse för hur storleken på den fiktiva förskolan räknades ut.

4.1. Lekens betydelse för barns utveckling

I den första delen av bakgrunden, lekens betydelse, redogörs det för hur barn utvecklas när de leker, ges exempel på olika former av lek samt vilka positiva effekter lek ute i naturen för med sig. Avsnittet ämnar poängtera den centrala roll leken spelar i ett barns liv och varför det är viktigt att tillgodose detta behov.

4.1.1. Den livsviktiga leken

Att leka är en grundläggande del i ett barns liv och en förutsättning för att de ska utvecklas ordentligt (Woolley 2007). Det finns ett inre behov hos barn att leka och det är deras främsta verktyg för att utveckla sina motoriska, kognitiva och sociala färdigheter (Flannigan & Dietze 2018). Genom att leka med andra barn utvecklas barnets sociala förmåga då de lär sig lösa konflikter, förhandla med andra och fatta beslut (ibid.). Under leken så knyter barn vänskapsband till varandra, en egenskap som inte går att lära ut i ett klassrum (Beckman 2018). Barn utvecklas även intellektuellt genom att leka då de tolkar sin omvärld, gör den begriplig samt utvecklar motoriska egenskaper genom att springa, hoppa och klättra (Woolley 2007). En viktig del av att leka är att ta risker och testa sina gränser, både fysiskt och mentalt. Genom leken bearbetar barn sina tankar och känslor, både positiva upplevelser och sådant som kan vara jobbigt (ibid.). Färdigheter som utvecklas när

barn leker är viktiga senare i vuxenlivet, exempelvis social kompetens, kommunikation och kreativitet (ibid.).

4.1.2. Olika former av lek

Barn leker på olika sätt. Inom pedagogiken och utvecklingspsykologin finns det flera olika klassificeringar av lek, exempelvis: motorisk lek, utforskande lek, fantasilek, kreativ lek, bygglek, riskfylld lek och vidlyftig lek (Mårtensson 2004; Woolley 2007). Med vidlyftig lek menas flödet mellan fysisk, fantasifull och social lek när barn leker tillsammans i ett landskap. Begreppet skapades av miljöpsykologen Fredrika Mårtensson efter att hon studerat barns lek på förskole- och skolgårdar (Mårtensson 2004). Enligt Mårtenssons observationer verkar vidlyftig lek vara mer vanligt förekommande på skolgårdar med mycket naturinslag än de med mindre vegetation och som domineras av lekredskap (ibid.).

4.1.3. Leka utomhus

Lek utomhus och särskilt lek i naturen är ett välstuderat forskningsområde och har visat ha många positiva effekter på barns utveckling. I en studie genomförd av Ingunn Fjørtoft (2004) framkommer det att när barn leker i naturliga miljöer så kan det öka deras självförtroende, självständighet och utveckla deras motoriska egenskaper som koordination, balans och vighet. Lek utomhus har också visat tecken på att reducera samt mildra symptomen av koncentrationssvårigheter som ADHD hos barn. Detta beror på att lek utomhus ofta är mer äventyrlig än lek inomhus vilket gör att barnen utvecklas genom att ta risker. Vistelse i naturen kan även uppmuntra till mer kreativa interaktioner mellan barn, vilket bidrar till utvecklade språkkunskaper och samarbetsförmågor (ibid.).

Det finns ett växande vetenskapligt stöd för att barns kontakt med naturen inte bara är önskvärt utan kan vara ett existentiellt behov (Woolley & Lowe 2013). Det skulle innebära att barn föds med en genetisk koppling till naturen (Kemple et al. 2016). Att barn aktivt söker sig bort från programmerade lekplatser och ut i naturen som omger lekplatsen kan antyda att detta band mellan dem och naturen existerar (Mårtensson 2004). I så fall är det särskilt viktigt att lekmiljöer erbjuder möjligheter att ge utlopp för detta behov, inte begränsar det som ofta är fallet på många förskolegårdar idag (ibid.).

4.2. Förskolegårdens utformning

I detta avsnitt har teorin om affordances använts för att identifiera olika kvaliteter som kan skapa en förskolegård med rika lek- och naturvärden. Dessa kvaliteter utgörs av lösa material, vegetation, topografi och rumsindelning. Gemensamt för dessa kvaliteter är att de har mer än ett användningsområde och kan användas i olika former av lek och för naturkontakt.

4.2.1. Lösa material - bara fantasin sätter gränserna

Ett viktigt inslag i en naturbaserad förskolegård är tillgången på lösa material (Beckman 2018). Lösa material är lekmaterial som går att lyfta upp och inte har ett bestämt syfte för vad det ska användas till (Flannigan & Dietze 2018). Enkla naturmaterial som kottar, stenar och grenar är bra exempel på affordances, då det ofta finns i stora mängder i en naturmiljö och kan symbolisera och användas för nästan vad som helst (Beckman 2018). Även människotillverkade redskap som hinkar, rep, lådor och däck kan i ett barns händer användas på olika innovativa sätt (Flannigan & Dietze 2018). Lösa material ger barn friheten att utveckla sin lek efter sina egna idéer och mål istället för att lekmaterialen bestämmer leken åt dem, vilket ofta är fallet på programmerade lekplatser. Genom att använda lösa material får barn möjligheten att leka mer ostrukturerade lekar på sina egna villkor (ibid.).

Lösa material har även visat sig ha positiva effekter för att minska könsrelaterade skillnader på förskolegårdar. I en studie arrangerad av Flannigan och Dietze (2018) placerade de ut olika lösa material på en förskolegård och observerade hur barnen interagerade med föremålen och med varandra. Vad de upptäckte var att genom det lösa materialet så deltog flickor i lekar som vanligtvis associeras med pojkar, som svärdfäktning och god mot ond, och att pojkar deltog i lekar som vanligen förknippas med flickor, exempelvis husbyggen och familjelekar. Anledningen varför de lekte tillsammans i större utsträckning tror Flannigan och Dietze berodde på att det neutrala lösa materialen tillsammans med den naturbaserade förskolegården inte påverkade barnen hur de skulle leka, utan fick dem att engagera sig i mer könsneutrala och inkluderande former av lek på egen hand (ibid.).

4.2.2. Vegetation - naturkontakt och sinnesupplevelser

Växtlighet skapar möjligheter till olika former av lek på en förskolegård. Det uppmuntrar till fysiska aktiviteter som att klättra i träd, medan buskar är utmärkta gömställen och andra fantasifulla lekar (Mårtensson 2004). Bland träd och buskar skapar många barn sin egen plats utom synhåll för de vuxna, vilket skapar en känsla av självständighet hos barnen (ibid.). Genom att arbeta med vegetation är det möjligt att skapa mer attraktiva lekmiljöer där lekredskap kan integreras med den

omgivande växtligheten och topografin, som exempelvis en rutschkana som löper längst en slänt med buskar (Beckman 2018). På så vis skapas en mer enhetlig lekmiljö där träd och växter binder ihop de olika elementen (ibid.).

En naturbaserad förskolegård med en variationsrik vegetation erbjuder barnen olika sinnesupplevelser (Kemple et al. 2016; Beckman 2018). Blommor ger ifrån sig olika dofter, ätbara bär på buskar ger smakupplevelser och vinden genom trädkronorna skapar ljudet av rasslande löv. Löv och grenar från träd och buskar har olika texturer som barn kan känna och ta på. Dessutom lockar vegetationen till sig olika fåglar och insekter som gör det möjligt för barnen att komma kontakt med andra levande varelser. Naturen är dynamisk och i ständig förändring vilket erbjuder barnen nya saker att upptäcka och sätt att leka på (ibid.).

Växter kan med fördel användas i pedagogiska syften för att lära barn om naturens processer och hur de påverkas av dem. I en studie genomförd av Maria Hammarsten (2020) undersöker hon hur barn vid nio års ålder uppfattar och använder en skogsträdgård. En skogsträdgård är en form av "skogsjordbruk" som består av planteringar av olika träd, nöt- och bärbuskar i olika nivåskikt. Genom samtalspromenader förmedlade barnen sina upplevelser i skogsträdgården. Medverkade gjorde också några pedagoger som jobbar i skogsträdgården. De lärde ut namnen på växterna, involverade barnen i skötseln och svarade på frågor. Resultatet blev att träden och växterna förmedlade sinnliga, estetiska och emotionella upplevelser för barnen (ibid.). En slutsats av studien är att det behövs ett kunskapselement för att barn ska lära sig uppskatta växter och för att de inte enbart ska bli en grön kuliss. Förskolegårdar är särskilt lämpade för att lära ut denna kunskap genom att barn tillsammans med vuxna planterar växter som de hjälps åt att sköta om.

4.2.3. Topografi - varierad terräng

En varierad topografi skapar förutsättningar för en mångsidig lek (Beckman 2018). Terräng som kullar, diken, tunnlar och plattformar inspirerar barnen att springa, kana, rulla och hoppa (ibid.). Samma inslag i topografin kan ha olika funktioner beroende på årstid och rådande väder (Kemple et al. 2016). En kulle som användas som en viloplats att luta sig mot på sommaren blir på vintern en backe där barnen kan åka pulka. En sänka i marken kan vid första anblick upplevas som ett hinder men när det fylls med vatten efter en regnskur blir det en spännande plats för barn att leka i (ibid.). Topografin bidrar även till rumsligheten på förskolegården då den bryter upp en stor yta i mindre rum som uppmuntrar till olika former av lek (Beckman 2018).

4.2.4. Rumsskapande egenskaper - zonering

Genom att dela upp förskolegården i mindre rum skapas förutsättningar för barn att delta i olika aktiviteter. Malmö stad (Malmö stad 2011) använder termen zonering och menar att en förskolegård bör delas in i tre olika zoner. Den första är den trygga zonen vilket är området närmast huset, en plats där barnen kan slappna av och känna sig trygga. Här ska barnen kunna delta i lugna aktiviteter som lekhus, sandlåda och odling. Den andra zonen är den vidlyftiga zonen där barns rörelseglädje står i fokus. Rörelsefylld lek som klättring och balansgång främjas genom olika redskap som finns i zonen, men även topografi och kullar kan gynna den vidlyftiga leken. Den tredje och sista zonen är den vilda zonen och den är placerad i förskolegårdens utkant. Här ska det finnas olika träd och buskar barnen kan leka i samt täta lekbuskage där barnen kan vara i fred ett tag. Genom varierad topografi förstärks zonens vilda karaktär (ibid.). En genomtänkt zonering av förskolegården bidrar till att skapa en plats med höga lek- och naturvärden där barnen tycker om att vara.

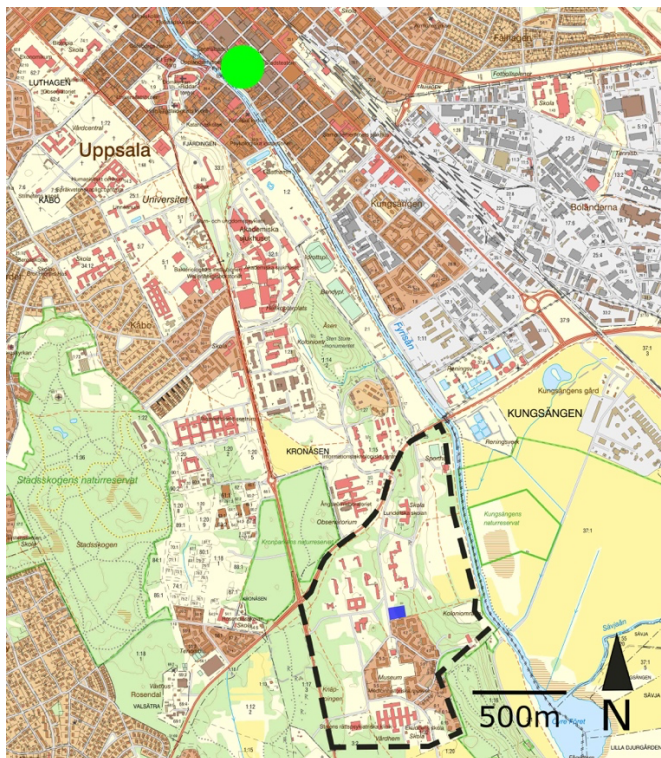
4.3. Programpunkter

Utifrån litteraturstudien har fem kvaliteter identifierats som ska förekomma i uppsatsens gestaltungsförslag av en förskolegård. Dessa är enligt följande:

1. Vegetation och topografi: förskolegården skall vara en plats där barn kommer i kontakt med träd, buskar och andra växter. Vegetationen skall kunna användas för olika ändamål, bland annat som en del i barns lek samt erbjuda dem olika sinnesupplevelser. Topografin ska variera mellan flack och kuperad och önskad effekt kan uppnås genom en blandning av naturliga formationer och mänskligt konstruerade nivåskillnader.
2. Rumsindelning: en förskolegård bör ha egenskaper från olika zoner som lämpar sig för olika former av aktiviteter. Åtminstone en av zonerna bör barnen uppleva som trygg och en annan lämpa sig för rörelsefylld lek. Vegetation kan med fördel användas för att uppnå önskad effekt av rumsindelning.
3. Kunskapsmoment: förskolegården ska fungera som en förlängning av klassrummet där undervisning som vanligtvis arrangeras inomhus skall kunna hållas utomhus. Det skall finnas möjligheter till odling där barnen kan lära sig om naturens processer genom att delta i skötseln av växterna.
4. Integrerad lekutrustning: lekredskap som rutschkanor och gungor ska inte stå inramade i ytor avsedda för lek utan vara en del av en helhet. Genom att integrera lekredskapen med den omgivande vegetationen är det möjligt att skapa ett attraktivt leklandskap istället för en programmerad lekplats.
5. Variationsrikedom: på förskolegården ska det finnas förutsättningar för barnen att delta i olika former av lek, från motorisk lek till aktiviteter där fantasin står i fokus. Lösa material är en viktig komponent i ostrukturerade former av lek och både naturligt och mänskligt tillverkade sorter ska finnas tillgängligt.

4.4. Ulleråker

Ulleråker ligger cirka 2,5 kilometer sydöst om Uppsala centrum, mittemellan två universitet: Ångströmlaboratoriet i norr och Sveriges lantbruksuniversitet i söder. Området har höga kultur- och naturvärden i form av en nedlagd hospisbyggnad från 1800-talet och utbredd natur bestående av tallar och ädellövträd. De kommande tio åren kommer området genomgå omfattande exploatering som ett steg i Uppsala Kommuns ambitioner för ”en tätare och mer klimatsmart stad” (Uppsala kommun 2016:4). Programplanen rymmer cirka 7000 nya bostäder och verksamheter samt handelslokaler, skolor, förskolor och annan service i en tät och blandad stadsmiljö (Uppsala kommun 2016). Gång-, cykel- och kollektivtrafik prioriteras före biltrafik med avsikten att skapa en hållbar och säker trafikmiljö för de boende i området (ibid.).

Figur 1. Karta över var Tallkottens förskola är lokaliserad i Uppsala.

Ulleråker är markerad med streckad linje, Tallkottens förskola med den blå rektangeln och Uppsala centrum med den gröna cirkeln. Karta 1:10000 med fastighetsindelning 2019 © Lantmäteriet. Bearbetad av författaren 2021.

4.5. Uträkning av förskolegårdens lekyta

Storleken för Tallkottens förskolegård utgår från riktlinjer angående barns lekyta. Antal kvadratmeter per barn baseras på en studie där förskolelärare i Malmö delade med sig av sina erfarenheter från olika stora förskolegårdar (Malmö stad 2011). Slutsatsen som drogs var att det går en gräns vid 30m² för när en lekyta anses fungera bra för barn. Förskolegårdar med mindre än 30m² lekyta per barn ansågs inte vara variationsrik nog och resulterade i mycket slitage. Däremot ansågs förskolegårdar med mer än 30m² lekyta per barn ha utrymme nog för att tillfredsställa barnenens behov av varierade lekmöjligheter (ibid.).

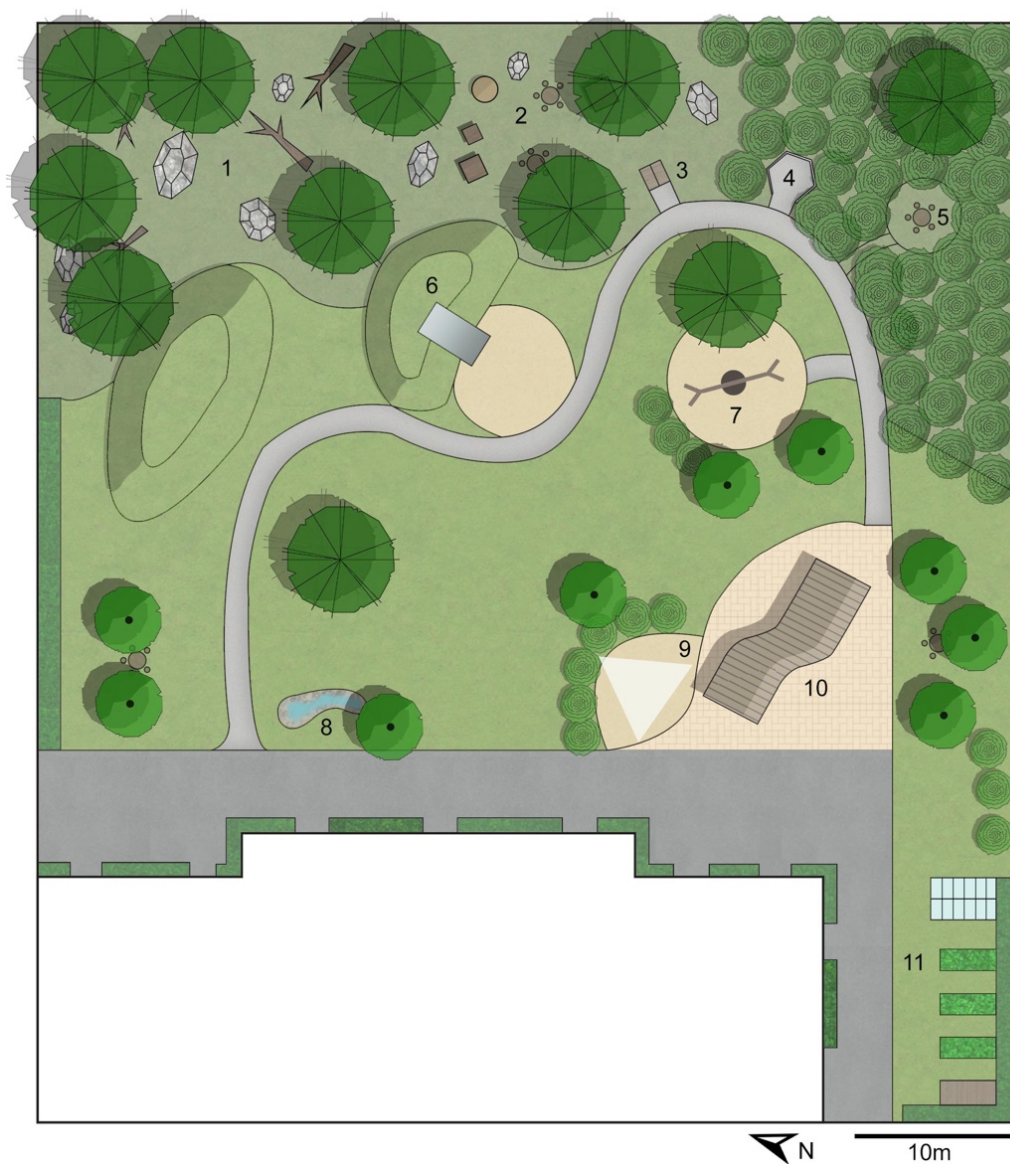
Som riktmärke för antal barn i en barngrupp rekommenderar Skolverket 6-12 barn i åldern 1-3 år och 9-15 för barn i åldern 4-5 (Skolverket 2017:18). För den här uppsatsen har en storlek på 13 barn per barngrupp och sex stycken barngrupper valts. Antalet barngrupper upplevdes som rimlig då det enligt Uppsala kommun (2016) planeras att byggas en förskola i Ulleråker med plats för sex barngrupper. När antalet barn per barngrupp multipliceras med antalet barngrupper blir det totalt 78 barn på Tallkottens förskola.

Vid uträkningen av den totala lekyta på Tallkottens förskolegård har hänsyn tagits till metoden OPEC (Outdoor Play Environment Categories), framtagen av Fredrika Mårtensson (2009) då den används vid bedömningar av förskolegårdar. Bedömningen sker utifrån förekomsten av tre olika egenskaper hos utemiljön: total lekyta, andelen buskar, träd och kullar samt integrationen mellan vegetation, öppna ytor och lekplatser. Dessa egenskaper kan tilldelas mellan 1–3 poäng. För tre poäng behöver förskolegårdens totala lekyta vara större än 3000m² (ibid.). Tallkottens förskolegård har en total lekyta på 3288m² och skulle på så vis tilldelas maxpoäng. När storleken på förskolegården delas med antalet barn resulterar det i 42m² lekyta per barn, väl över minimumkravet på 30m². Storleken på förskolegården har valts för att kunna erbjuda en variation av lek- och naturupplevelser för barnen och även framstå som rimlig i sammanhanget att omgivningen planeras att förtätas.

5. Resultat - Gestaltungsförslag av Tallkottens förskola

Detta kapitel utgör uppsatsens resultat och här kommer ett gestaltungsförslag av en fiktiv förskolegård i stadsdelen Ulleråker i Uppsala att presenteras. Förskolan har döpts till Tallkottens förskola efter de gamla och höga tallarna som växer i området. Gestaltungsförslaget bygger på de fem programpunkter som togs fram i föregående litteraturstudie med ändamålet att skapa varierade lekupplevelser och naturkontakt. Gestaltungsförslaget består av en illustrationsplan och en perspektivbild och kompletteras med detaljerade beskrivningar av illustrationsplanens olika zoner.

Figur 2. Illustrationsplan över Tallkottens förskola.

Illustrationen ger en överskådlig bild av förskolegården och dess innehåll utläses tillsammans med tabellen nedan. Den vita byggnaden längst ner i bild är själva förskolebyggnaden. Illustration av författaren 2021.

1. Äventyrslandet	7. Kompisgunga
2. Byggplatsen	8. Vattenlek
3. Förråd	9. Sandlåda under segeltak
4. Sittplats i lekbuskage	10. Pergola med långbord
5. Gläntan	11. Trädgården
6. Rutschkana uppe på kulle	

5.1. Äventyrslandet

I äventyrslandet är det rörelseglädje som är i fokus. Beläget i utkanten av förskolegården nedanför de storvuxna tallarna bjuder platsen på spännande utmaningar. Här aktiveras barnen fysiskt genom att bland annat klättra, gräva, balansera, hoppa, lyfta och hänga. Topografin är kuperad och mycket av den ursprungliga naturmarken har lämnats kvar. Det finns stenar att klättra på och utplacerade stockar där barnen kan träna sin balans. När barnen aktiveras fysiskt utvecklas deras motoriska färdigheter som balans, koordination och muskelstyrka (Fjørtoft 2004). Fysisk aktivitet har även positiva effekter på barnens välmående och hälsa (Kemple et al. 2016) och barnen uppmuntras att ta risker genom att utmana sig själva, vilket stärker deras självförtroende (Flannigan & Dietze 2018). Naturmaterialet i äventyrslandet är multifunktionella och kan även användas i fantasibaserade lekar, exempelvis kan en sten fungera som ett fort som barnen ska skydda från angripare eller att marken under stockarna är lava som barnen inte får nudda (ibid.).

5.2. Gläntan

Inne bland grenverket i gläntan kan barn ge sig ut på sin egen upptäcktsfärd. Gläntan är ett lekbuskage bestående av videbuskar som är planterade i Tallkottens östra del. Någon utstakad väg finns inte utan det är upp till barnen själva att navigera sig fram. Det blir en upplevelse för flera av barnets sinnen då de använder sig av sin syn, känsel, hörsel och luktsinne för att ta sig fram (Beckman 2018). Om barnet istället ger sig in bland buskarna tillsammans med någon annan jämnårig kommer de omedvetet att träna på sina sociala egenskaper och betydelsen av samarbete (Fjørtoft 2004). Väl framme i mitten av buskaget har ett litet bord av trä med sittstubbbar placerats ut. Här kan barn sitta och prata om sina upplevelser tillsammans eller bara ta det lugnt och vila. Utöver den äventyrliga leken kan lekbuskaget även fungera som en plats för avkoppling. Alla barn är olika och deras humör varierar från dag till dag. Det kan bli många intryck på en förskolegård och för somliga barn med koncentrationssvårigheter är det särskilt viktigt att det finns en trygg plats som de kan dra sig undan till (Fjørtoft 2004; Mårtensson 2004; Kemple et al. 2016). Gläntan är en plats där barn kan vara i fred ett tag, samtidigt som det glesa bladverket gör att de aldrig är helt utanför pedagogernas synfält.

Figur 3. Perspektivbild av byggplatsen.

Bilden syftar förmedla den naturkaraktär och varierade lekmöjligheter som eftersträvas på Tallkottens förskola. I förgrunden ses ett barn som byggt en koja med hjälp av lösa material i form av pinnar. Illustration av författaren 2021.

5.3. Byggplatsen

Här släpps barnens egen fantasi fri. Byggplatsen ligger intill äventyrslandet och är försedd med olika lösa material som grenar, hinkar, däck, lådor, rep, kottar, stenar, rör med mera. I nära anslutning finns ett förråd där lekmaterialen kan samlas in efter behov. Genom att använda det lösa materialet kan barn skapa någonting utifrån sina egna idéer istället för att redskapet bestämmer det åt dem (Flannigan & Dietze 2018). Exempelvis kan de bygga en koja bestående av grenar, och när de känner för det kan barnen riva sin konstruktion för att bygga någonting annat. Barnen får möjlighet att experimentera och ingenting är rätt eller fel. När barn bygger saker utvecklas deras kognitiva förmåga (Fjertoft 2004). De lär sig att lösa problem och blir mer kreativa. Det skapar en känsla av bedrift hos barnen och en stolthet över vad de lyckats åstadkomma (ibid.). Med lösa material får barnen möjlighet att påverka och förändra sin omgivning vilket stärker deras anknytning till förskolegården där de spenderar en stor del av sin vakna tid (Beckman 2018). Lösa material som pinnar, löv och kottar är utmärkt rekvisita till fantasilekar (Flannigan & Dietze 2018). En pinne kan bli ett svärd i ett barns händer och en låda kan utgöra ett middagsbord som barnen samlas runt. Under fantasilekar bestämmer

barnen sina egna regler oberoende av vad vuxna säger, och det har visat sig ha positiva effekter på barnens språkkunskaper och abstrakta tankeförmåga (ibid.).

5.4. Trädgården

Trädgården är namnet på Tallkottens förskolas egen odling. Den är placerad i ett mer avskilt läge intill huvudbyggnaden och består av pallkragar, ett växthus och kompost. Här odlas bland annat växter som barnen kan äta som smultron, potatis, sallad och olika grödor, men också blommor i form av solros, vallmo och ringblommor. Växtarter som växer fort och ger snabba resultat blandas med långsammare arter vars utveckling barnen kan följa under en längre tid. Odlingen kompletteras bärbuskar samt äppel- och päronträd som barnen kan äta av på sensommaren och hösten. Förutom att det är roligt för barnen att äta det de själva odlat och skött om har trädgården ett pedagogiskt syfte, att lära ut var mat kommer ifrån och de naturliga processer som gör det möjligt (Kemple et al. 2016; Hammarsten 2020). Det är viktigt att barnen själva får delta med att plantera och ta hand om växterna och att de vuxna tillåter och uppmuntrar dem att göra det (Hammarsten 2020). Pedagogerna ska finnas där som ett stöd för barnen och lära dem om växternas behov och svara på deras frågor (ibid.). På så vis får barnen en personlig relation till växterna och stärker sin relation till naturen (Kemple et al. 2016; Beckman 2018; Hammarsten 2020).

5.5. Pergolan

Pergolan är lokaliserad mellan trädgårdslandet och lekbuskaget och fungerar som förskolegårdens nav. Den syns tydligt från förskolegårdens alla hörn och blir en fast punkt för barnen att orientera sig efter och samlas kring. Här finns ett långbord utplacerat där barn kan sitta och fika och socialisera sig med varandra. Då det regnar kan barnen söka skydd under taket och under varma dagar erbjuder pergolan välkommen skugga. Pergolan är även tänkt som en förlängning av klassrummet och kan med fördel användas i undervisningssyfte.

5.6. Lek för dom mindre

Lekytorna i förskolegårdens utkant är mer riskfyllda och är avsedda för de äldre barnen. För små barn i åldrarna 1-3 år kan lek utomhus vara ett stort äventyr och därför har ytorna närmast huset försetts med aktiviteter som passar dem (Malmö stad 2011). Intill pergolan finns det en sandlåda med ett segeltak ovanför och i närheten har ett mindre dike grävts som fylls med vatten när det regnar. Här kan barnen ägna sig åt bland annat skapande lekar och lekar involverande vatten. Även trädgårdslandet och de sinnesupplevelser odlingarna medför lämpar sig för de allra yngsta. Genom sandlådans och vattenlekens placering intill byggnaden och pedagogernas uppsikt är förhoppningen att de minsta barnen ska känna sig trygga att vistas utomhus.

5.7. Lekredskap

På förskolegården finns två fasta lekredskap i form av en rutschkana och en kompisgunga. Till skillnad mot programmerade lekplatser är lekredskapen inte det centrala inslaget på Tallkottens förskolegård utan ett komplement till den övergripande helheten. Både rutschkanan och kompisgungan har integrerats med den omgivande vegetationen, rutschkanan utgår från en gräsbeklädd kulle och kompisgungan omges av både träd och buskar. Även den sociala aspekten har tagits hänsyn till i valet av dessa redskap. Rutschkanan är bred nog för att mer än ett barn kan åka samtidigt, detsamma gäller kompisgungan där barnen kan gunga tillsammans.

6. Analys

Syftet med den här uppsatsen var att ta fram ett gestaltungsförslag för en förskolegård med rika lek- och naturvärden enligt Gibsons teori om affordances, vilket resulterade i gestaltningen av Tallkottens förskola i föregående avsnitt. I detta kapitel kommer gestaltningen av Tallkottens förskola att argumenteras för utifrån några områden som förslaget potentiellt kan kritiserars för. Dessa områden är: risk för skador, tillgänglighet, lösa material och skötsel samt förskolegårdens storlek.

6.1. Risk för skador

I delen av Tallkottens förskola som kallas äventyrslandet kan barn utöva olika former av riskfylld lek. Det finns bland annat stenar att klättra upp på och stubbar att balansera över. Risktagande är en kraftfull katalysator för barns utveckling och stärker deras bedömningsförmåga, mod, uthållighet och självförtroende (Sandseter 2009). Men när barn tar risker är det ofrånkomligt att någonting oförutsett inträffar och barnet gör sig illa (ibid.). Även lek med lösa material som fäktning med pinnar medför en risk för skador. Rädslan för att barn ska ta skada anses vara en huvudorsak till varför förekomsten av de så kallade KFC-lekplatserna är så utbredd idag (Woolley 2007).

Åtgärder har vidtagits för att minimera risken för fallskador i äventyrslandet, exempelvis har marken försetts med lekbark där det anses nödvändigt. En annan lösning hade varit att anlägga gummiasfalt på platsen, men detta hade frångått gården sin naturbaserade karaktär och gjort den mer lik de programmerade lekplatser som förslaget försöker frångå. I en avvägning mellan för- och nackdelar med riskfylld lek har gestaltningen av Tallkottens förskola låtit sig inspireras av dess många fördelar, utan att helt förbise riskerna med den.

6.2. Tillgänglighet

Vegetationen och topografin i äventyrslandet, byggplatsen och gläntan skapar förutsättningar till affordances, men för somliga barn med rörelsehinder kan den ojämna terrängen göra det svårt att delta i leken. Stockar, stenar, rötter och andra naturformationer är dåliga förhållanden om ett barn är beroende av någon form av hjälpmedel för att ta sig fram.

I utformningen av Tallkottens förskola har hänsyn tagits för att göra en stor del av gården tillgänglig. Genom en slingrande väg som löper genom förskolegården skapas en förbindelse mellan alla olika zoner. Vägen har kopplats ihop med ett intimt rum i lekbuskakget om ett barn behöver en stilla plats att koppla av på. Utöver det består gården till stor del av öppen friyta där barn med rörelsehinder kan delta i olika former av lek.

Även fast åtgärder har vidtagits är delar av Tallkottens förskola inte tillgänglig för alla barn. Mer övergripande åtgärder som att plana ut terrängen hade kunnat implementeras för att öka gårdens framkomlighet ytterligare. Ett sådant ingrepp valdes bort av två anledningar. För det första hade det haft en stor inverkan på förskolans naturkaraktär, där vistelse i naturen dessutom påvisat ha positiva effekter på barn med koncentrationssvårigheter (Fjörtoft 2004). För det andra hade det resulterat i en programmerad lekmiljö där säkerhet och tillgänglighet står i fokus vilket forskning har visat att många barn tycker är tråkigt (Woolley 2007). Affordances i form av en naturbaserad förskolegård för med sig utmaningar, inte minst vad gäller tillgänglighet, men också flera fördelar vilket detta gestaltungsförslag lyfter fram.

6.3. Lösa material och skötsel

Affordances i form av lösa material har visat sig kunna användas i ostrukturerade former av lek där barn själva bestämmer reglerna (Flannigan & Dietze 2018). Lösa material fungerar även som ett medel för barnen att uttrycka sig med och lämna ett personligt avtryck på sin omgivning (Beckman 2018). På Tallkottens förskola förekommer lösa material med anledning av de lek- och utvecklingsmöjligheter som de erbjuder.

För somliga kan förekomsten av utspridda material som pinnar, hinkar, rep och däck säkerligen upplevas som stökigt. Även den rika vegetationen på Tallkottens förskola kan upplevas som eftersatt om den inte får ordentlig skötsel. Beckman (2018) nämner att det ofta uppstår en konflikt mellan vuxna och barn för att de vuxna inte upplever att barnen leker så som det är tänkt att man ska göra. Detta kan

vara en anledning varför fasta lekredskap med begränsade användningsområden är så vanligt förekommande i barns lekmiljöer, medan lösa material inte är det.

I sin studie om lösa material på förskolegårdar och dess många fördelar hoppas Flannigan och Dietze (2018) att vuxna ska bli mer accepterande av dem. Detta kan tolkas som att det behövs en ändring i inställning hos vuxna, att förekomsten av lösa material inte ska ses som någonting ostädad utan som ett utlopp för barns fantasi och personlighet. Det behöver inte betyda att lösa föremål aldrig städas undan eller att vegetationen får växa okontrollerat. Lösa föremål kan samlas in i lådor eller förråd för att tas fram igen nästa dag. Att hjälpa pedagogerna med skötseln av Tallkottens förskola kan bidra till en känsla av ansvar hos barnen och att deras tillhörighet till platsen stärks ytterligare.

6.4. Förskolegårdens storlek

Många av de kvalitéer som förekommer på Tallkottens förskola är möjliga på grund av gårdens generösa storlek. Gården är medvetet stor för att det ska finnas plats för olika former av lek och naturupplevelser. En annan bidragande faktor är att förskolegården är anlagd på obebyggd naturmark. Det innebär att befintliga naturinslag som träd och berg i dagen endast behöver förstärkas med kompletterande vegetation och topografi, istället för att allting anläggs från början.

Dock finns det inte alltid förutsättningar för stora förskolegårdar, särskilt i den befintliga staden. I exempelvis Malmö är trycket på förskoleplatser så stort att om endast förskolor med minst 30m² per barn skulle godkännas skulle det inte finnas tillräckligt med förskoleplatser (Malmö stad 2011). Trots begränsningarna med en liten förskolegård anses det möjligt att skapa en spännande och utvecklande förskolegård genom att arbeta med gårdens innehåll och kvaliteter (ibid.). Enstaka inslag från Tallkottens förskola som trädgårdslandet eller lekbuskaget kan implementeras på en mindre förskolegård och få en liknande effekt. Genom att ersätta standardlösningar som fast lekutrustning, plastgräs och gummiasfalt med naturbaserade inslag kommer förskolegården få ett högre lekvärde (Fjørtoft 2004; Woolley 2007). Dock ska inte enstaka kvaliteter ses som en ursäkt att fortsätta bygga små förskolegårdar. Förskolegårdar som rymmer många kvaliteter och utrymme för rörelseglädje ska eftersträvas, och Tallkottens förskola är menat att vara ett exempel på hur en sådan förskolegård skulle kunna se ut.

7. Diskussion

I uppsatsens avslutande del reflekteras det över valet av metoder och deras betydelse för resultatet. Potentiella brister med det teoretiska perspektivet affordances behandlas och gestaltningsförslaget sätts i ett större perspektiv gällande hållbar utveckling. Uppsatsen avrundas med en slutsats och förslag på framtida studier.

7.1. Metoddiskussion

Affordances fungerade väl som vägledande princip i arbetet med denna uppsats. Forskningsfältet om barns lek och lekmiljöer är stort och här hjälpte teorin om affordances mig att hitta och ta till mig relevant vetenskaplig litteratur. Teorin om affordances var särskilt användbar under designprocessen. Gestaltning är en arbetsmetod och kan ta många olika uttryck beroende på egna preferenser och kunskaper. Utifrån tidigare erfarenhet av att jobba med gestaltning upplever jag det som att medvetet begränsa sig själv kan uppmuntra till kreativa lösningar. Affordances hade den begränsade effekten i det här arbetet och hindrade mig från att avvika för mycket från uppsatsens syfte. Även beslutet att förankra Tallkottens förskola på en verklig plats bidrog till att inspirera mig i designprocessen. Tack vara dessa begränsningar är den slutgiltiga gestaltningen mer fokuserad än vad den annars skulle vara.

Att uppsatsens resultat är i form av ett gestaltningsförslag påverkar dess relevans. En gestaltning är subjektiv och trots att forskning ligger till grund för utformningen av Tallkottens förskola så har resultatet delvis påverkats av mina egna värderingar, exempelvis tycker jag att det är viktigt att barn kommer i kontakt med naturen på en daglig basis vilket återspeglas i den utbredda vegetationen på gården. Av den anledningen anser jag det viktigt att påpeka att det gestaltningsförslag som presenteras i detta arbete bara är ett av många olika sätt en förskolegård kan designas för att skapa rika lek- och naturupplevelser genom affordances.

7.2. Kritik av affordances

Att affordances kan uttrycka sig på många olika sätt i mötet mellan en individ och en miljö tycker jag är teorins styrka men också en potentiell svaghet. I uppsatsen har flera fördelar med den individuella och ostrukturerade lekupplevelsen affordances ger upphov till lyfts fram, men faktumet att affordances är så individuella tror jag kan göra det svårt att arbeta med teorin i praktiken. I detta arbete har jag ställt mig kritisk till användningen av programmerade lekredskap i barns lekmiljöer på grund av de begränsade lekupplevelser de erbjuder, men en möjlig anledning varför de förekommer i så stor utsträckning som de gör är för att de har ett tydligt syfte som anläggare av barns lekmiljöer förstår sig på. Om en förskolegård som Tallkottens förskola ska vara möjlig att anläggas i verkligheten tror jag att det är viktigt att det tydligt förekommer vad affordances innebär och med vilka hjälpmedel entreprenörer kan skapa förutsättningar för dem. Här tror jag att gestaltning spelar en viktig roll i att göra ett annars svårt tydligt teoretiskt perspektiv enklare att förstå.

7.3. Hållbar stadsutveckling

Förtätning av städer resulterar ofta i småskaliga förskolegårdar i bottenplan på bostadshus som domineras av lekredskap och gummiastfalt. Tallkottens förskola är tänkt som ett alternativ till denna utveckling och resultatet är en förskolegård med en rik vegetation som skapar kontakt mellan barnen och naturen samt varierade lekmöjligheter. Tillgången på träd och buskar är inte bara bra för barns personliga utveckling utan är en viktig komponent för att uppnå det globala målet om hållbara städer. Det behövs mer grönska i städer idag för att bland annat rena vår luft, reglera temperaturer och främja den biologiska mångfalden (Boverket 2020b). Naturbaserade förskolegårdar som Tallkottens förskola har potentialen att vara positiva gröna tillskott i den övergripande stadsbilden.

7.4. Slutsats

Affordances får anses vara en effektiv teori att förhålla sig till i gestaltningen av en förskolegård, då den tvingar designern att fatta beslut kring hur en lekmiljö kan användas istället för hur den ska användas. Detta är en skarp kontrast mot programmerade lekplatser innehållande lekredskap med tydligt definierade användningsområden. Då en programmerad lekplats kan ses som en isolerad ö avsedd för lek kan affordances används för att skapa ett leklandskap, uppbyggd av olika rum som samspelar och skapar en helhet, där barnen fritt kan röra sig från en

form av lek till en annan. Den variationsrika leken ger gården höga lekvärden och bidrar till att utveckla barnens motoriska, kognitiva och sociala förmågor.

En förskolegård med rik vegetation bidrar till att skapa en trivsamt och intressant lek miljö för barn. Rika naturmiljöer är perfekta för utforskande lek, bidrar till olika sinnesupplevelser samt förser barnen med lösa material som kan användas i leken. När barn leker i naturen är det möjligt att de utvecklar en positiv inställning till den och med pedagogers hjälp ökar deras förståelse om sin omgivning och sannolikheten att relationen till naturen varar upp i vuxen ålder. Höga naturvärden på en förskolegård är värt att investera i för att forma våra framtida planetskötare. Då lekutrymmen försvinner när städer förtätas är det viktigt att platser där barn spenderar mycket tid, som förskolegårdar, stimulerar deras utveckling och tillgodoser deras behov. I denna uppsats har ett försök gjorts att med stöd i forskningen visualisera en sådan förskolegård. I slutändan är gestaltungsförslaget bara ett av många olika sätt en förskolegård kan utformas efter dessa förutsättningar och exemplet med Tallkottens förskola skall inte ses som det definitiva sättet att göra det på. Förhoppningsvis kan detta arbete inspirera landskapsarkitekter att använda affordances som ett verktyg för att gestalta variationsrika leklandskap, för att investera i barns förskolegårdar är att investera i framtiden och det tjänar hela samhället på.

7.5. Vidare studier

Valet att gestalta en förskolegård fattades delvis på grund av den stora mängd tid barn spenderar där och dess möjlighet för interaktioner mellan barn och natur. Ytterligare en chans till utevistelse kan ske på vägen till och från skolan (Mårtensson et al. 2011). Det hade varit intressant att utveckla ett offentligt leklandskap som erbjuder likvärdiga lek- och naturupplevelser som Tallkottens förskola gör. Ett sådant leklandskap har potentialen att nå ut till en större grupp barn eftersom den är tillgänglig för allmänheten och är inte begränsad till registrerade barngrupper. En särskild utmaning hade varit hur pedagogiska inslag angående miljö och natur hade kunnat implementeras, då det inte finns möjlighet för pedagoger att närvara och undervisa på samma sätt som det gör på en förskola. Genom en framtida examensuppsats skulle detta ämne kunna undersökas vidare.

Referenser

- Barnombudsmannen (2014). *Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr 17 (2013) om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet*. Stockholm: Barnombudsmannen. Tillgänglig: <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/allmanna-kommentarer/ak-17-om-barnets-ratt-till-vila-fritid-lek-och-rekreation.pdf> [2021-02-25]
- Beckman, M. (2018). *Lek på riktigt - om att sluta bygga lekplatser och börja skapa rikare lekmiljöer*. Örebro: Örebro kommun. Tillgänglig: <https://www.orebro.se/download/18.5343a44a16a31b1864f2904/1557410812963/Lek%20p%C3%A5%20riktigt.pdf> [2021-02-05]
- Boverket (2016). *Rätt tätt - en idéskrift om förtätning av städer och orter*. Karlskrona: Boverket. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2016/ratt-tatt-en-ideskraft-om-fortatning-av-stader-orter.pdf> [2021-02-08]
- Boverket (2020a). *Planbestämmelser för ekosystemtjänster på allmän plats*. Tillgänglig: https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/ekosystemtjanster/metod_planering/dp/sakerstall-dp/platsmark-dp/ [2021-03-09]
- Boverket (2020b). *Gör grönskan till en naturlig del av staden*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/planeringsfragor/ekosystemtjanster/> [2021-02-22]
- Fjørtoft, I. (2004). *Landscape as Playscape: The Effects of Natural Environments on Children's Play and Motor Development*. Children, Youth and Environments, 14 (2), 21–44.
- Flannigan, C. & Dietze, B. (2018). *Children, Outdoor Play, and Loose Parts*. Journal of childhood studies 42 (4), 53–60.
- Gibson, J.J. (2014). *The Ecological Approach to Visual Perception: Classic Edition*. Psychology Press.
- Gray, P. (2008). *The value of play 1: The definition of play gives insights*. Psychology Today. Tillgänglig: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/freedom-learn/200811/the-value-play-i-the-definition-play-gives-insights> [2021-02-09]
- Hammarsten, M. (2020a). *"Det viktigaste är att växterna får leva och sånt": en studie om att förebygga barns växtblindhet*. BARN - Forskning om barn og barndom i Norden, 38 (3), 37–49.
- Kemple, K.M., Oh, J., Kenney, E. & Smith-Bonahue, T. (2016). *The Power of Outdoor Play and Play in Natural Environments*. Childhood Education, 92 (6), 446–454.
- Krupinska, J. (2016). *Att skapa det tänkta: en bok för arkitekturintresserade*. 1 uppl., Lund: Studentlitteratur
- Malmö stad (2011). *Lekvärdesfaktorer för förskolegårdar i Malmö - med syfte att nå hög lekkvalitet*. Malmö: Stadsbyggnadskontoret, Malmö stad.

- Tillgänglig: <https://www.lund.se/globalassets/naturskolan/grona-skolgardar/lekvardesfaktor-for-forskolegardar-i-malmo.pdf> [2021-02-25]
- Mårtensson, F. (2004). *Landskapet i leken: en studie av utomhuslek på förskolegården*. Department of Landscape planning, Swedish University of Agricultural Sciences. Tillgänglig: <https://pub.epsilon.slu.se/803/1/Fredrika20050405.pdf> [2021-02-05]
- Mårtensson, F. (2009). *OPEC*. Tillgänglig: https://plus.rjl.se/info_files/infosida44021/opec_definition.pdf [2021-02-25]
- Mårtensson, F., Lisberg Jensen, E., Söderström, M., Öhman, J. (2011). *Den nyttiga utevistelsen?: forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang*. (Rapport 6407, januari 2011) Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6407-5.pdf> [2021-01-29]
- Sandseter, E.B.H. (2009). *Affordances for Risky Play in Preschool: The Importance of Features in the Play Environment*. Early Childhood Education Journal, 36, 439–446.
- Skolverket (2017). *Måluppfyllelse i förskolan*. Stockholm: Skolverket. Tillgänglig: <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65c87e/1553967244148/pdf3749.pdf> [2021-03-10]
- Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan*. Stockholm: Skolverket. Tillgänglig: [file:///Users/PeterHamlen/Downloads/L_roplan%20f_r%20f_rskolan%20\(2\).pdf](file:///Users/PeterHamlen/Downloads/L_roplan%20f_r%20f_rskolan%20(2).pdf) [2021-02-22]
- Skolverket (2019). *Barn och personal i förskola*. Stockholm: Skolverket. Tillgänglig: [skolverket.se/getFile?file=6542](https://www.skolverket.se/getFile?file=6542) [2021-02-10]
- UNDP (2020). *Om globala målen*. Tillgänglig: <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/> [2021-03-19]
- UNDP (2021). *Mål 11: Hållbara städer och samhällen*. Tillgänglig: <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-11-hallbara-stader-och-samhallen/> [2021-03-19]
- Uppsala kommun (2016). *Planprogram Ulleråker*. Uppsala: Stadsbyggnadsförvaltningen, Uppsala kommun. Tillgänglig: https://www.uppsala.se/contentassets/cafa814331eb484cb87f26ceb2009e4f/planprogram_ulleraker_webb.pdf [2021-02-12]
- Woolley, H. (2007). *Where do the children play? How policies can influence practice*. Municipal Engineer, 160 (1), 89–95.
- Woolley, H. & Lowe, A. (2013). *Exploring the Relationship between Design Approach and Play Value of Outdoor Play Spaces*. Landscape research, 38 (1), 53–74.